

Dědičné zlo právních skutečností

Ivan Tvrdík*

Abstrakt: Česká civilistika je od 50. let minulého století ovládána marxistickým pojetím teorie právních skutečností, jež v návaznosti na historicko-právní školu považuje právní skutečnosti za právní důvody soukromoprávních následků, tedy vzniku, změny či zániku subjektivních práv a povinností. Z pohledu německé nebo rakouské civilistiky je přitom Savignyho teorie již dávno překonaným konceptem, vytvářejícím vlastní právní svět, který je nezávislý na skutečném světě a který v konečném důsledku brání pochopení smyslu soukromoprávní regulace. Právní důvody jsou v soukromém právu zásadně dva: zákon a právní jednání. Zákon jako právní norma stanoví v sobě vyjádřené právní následky, pokud nastane normou označený skutkový základ. Jednotlivé skutečnosti jsou proto převážně jenom skutkovými předpoklady v zákoně vyjádřených právních následků, ne „právními“ důvody vzniku, změny či zániku oprávnění a povinností. Výjimkou je právní jednání, jež je právním důvodem právních následků v případech, že je jeho prostřednictvím vytvářeno autonomní právo. Právní následky právního jednání ale musí být zaručeny zákonem. Vznik soukromoprávních následků se proto vždy odehrává na základě zákona a je jen procesem objektivní subsumce určitého skutkového základu pod zákonnou skutkovou podstatu příslušné právní normy. Autor tedy navrhuje, aby česká nauka zavrhlala konstruktivistickou teorii právních skutečností a začala utváření právních následků vysvětlovat na základě jednoduché subsumce konkrétního pod abstraktní. Právní následky totiž v soukromém právu neplynou ze skutečností, ale ze zákona (a z právních jednání, případně konstitutivních rozhodnutí, na základě zákona).

Klíčová slova: právní skutečnosti, právní následky, právní důvody, teorie právních skutečností, skutková podstata právní normy, subsumce, skutečnost a právo

Úvod

V průběhu studia práv se člověk od přednášejících, ale také z jednotlivých publikací, dozví řadu protichůdných informací, jejichž vzájemný nesoulad obvykle není nijak blíže vysvětlen. Zvlášť patrné mi to vždy přišlo na právních skutečnostech, o kterých je u nás tradičně pojednáváno jak v rámci teorie práva, tak v rámci obecné části soukromého (občanského) práva. Zatímco v teorii práva se student naučí, že právními skutečnostmi jsou, mimo jiné, protiprávní stavy,¹ při studiu občanského práva zjistí, že skutečnostmi nezávislými na lidské vůli jsou pouze právní události,² aby se nakonec (zcela zmaten) v učebnici pracovního práva dozvěděl, že objektivními právními skutečnostmi jsou, vedle právních událostí, též protiprávní stavy.³ Právě tato zvláštní rozdílnost učebnicových a jiných textů o protiprávních stavech a právních skutečnostech mne pak dovedla k myšlence, že naše právní nauka možná dosud nevěnovala teorii právních skutečností dostatek pozor-

* JUDr. Ivan Tvrdík, doktorand, katedra civilního práva procesního Právnické fakulty Masarykovy univerzity. E-mail: ivantvrdik@seznam.cz. ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-0226-2036>. Nejenom za cenné připomínky k tomuto textu náleží autorovo poděkování JUDr. Zdeňku Pulkrábkovi, Ph.D., a rovněž doc. JUDr. Petru Lavickému, Ph.D.

1 Srov. GERLOCH, A. *Teorie práva*. 7. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 156–157; nebo HARVÁNEK, J. *Právní skutečnosti*. In: HARVÁNEK, J. a kol. *Právní teorie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 265.

2 Srov. RONOVSÁ, K. – DOBROVOLNÁ, E. – LAVICKÝ, P. *Úvod do soukromého práva. Obecná část*. Brno: Česká společnost pro civilní právo procesní, 2018, s. 65–66; nebo ZUKLÍNOVÁ, M. *Občanskoprávní skutečnost*. In: DVOŘÁK, J. – ŠVĚSTKA, J. – ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek I. Díl první: Obecná část*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 154–155.

3 Srov. MORÁVEK, J. *Pracovněprávní skutečnosti (tabulka)*. In: PICHRT, J. a kol. *Pracovní právo*. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 119.

nosti. Pasáže o právních skutečnostech jsou často automaticky přejímány z jednoho textu do druhého, až by se téměř mohlo zdát, že snad jde o zcela nesporný základ teorie (soukromého) práva. Letmý pohled do zahraniční literatury nás potom nutně překvapí, protože teorie právních skutečností je v současné německé nebo rakouské právní nauce vnímána jako zastaralý koncept, který především z historicko-politických důvodů přežívá toliko v zemích bývalého východního bloku. Musíme se proto ptát, proč se naše právní doktrína stále drží přežilé teorie, když moderní civilistika je už jinde.

„Kdekoli je skupina lidí žijících spolu, jsou také jistá pravidla, dle nichž tito lidé navzájem se chovají“.⁴ Již z tohoto souvětí, jímž Tilsch uvedl svou učebnici občanského práva, lze dovodit, že pravidla a realita jsou dvě různé věci. Svět, který podle kauzálních zákonů příčiny a následku je (*sein*), a svět, který dle norem být má (*sollen*), jsou dva od sebe oddělené světy: svět skutečný a svět normativní.⁵ Na jedné straně stojí normy faktické, popisující reálně existující vztahy mezi lidmi, věcmi a procesy (*Seinsnormen* nebo též *Seinsgesetze*), na druhé především normy právní, předepisující lidem určité chování (*Sollensnormen*).⁶ Světem skutečným se přitom normy přímo nezabývají; to, co ve skutečném světě je, právní normy zásadně přehlíží.⁷ Výjimkami z tohoto pravidla – předpoklady a následky právních norem – se potom zabývá tento článek.

1. Právní povinnosti a subjektivní práva⁸

Každá právní norma se skládá ze dvou prvků: představy, že něco být má, a povinnosti, která je s touto představou nerozlučně spjata. Kde je právní norma, tam je i povinnost a naopak.⁹ Právní norma tedy znamená „*pravidlo, co se dítí má, čili stanoví povinnosti*“.¹⁰ Povinnost je dle Weyra možné chápat v objektivním smyslu, tedy jako skutkovou podstatu obecně stanovící povinnosti – tj. obecnou normu –, nebo v subjektivním smyslu, a to jako poměr mezi normou a konkrétním subjektem, jenž má povinnost se podle obsahu normy zachovat.¹¹ Norma tak stanoví povinnosti jen svému adresátu a naopak nestanoví povinnosti svého adresáta vůči jinému subjektu. Jestliže uvažujeme, že určitá osoba má povinnost vůči jiné osobě, pohybujeme se v oblasti teleologické, nikoli normativní. Ptáme se, za jakým účelem (*telos*) byla právní norma stanovena, a ne, co má normativně platit, co má podle normy být.¹²

Pokud norma stanoví subjektivní povinnosti výlučně povinnostnímu subjektu (adresátu normy), pak jediný poměr, který z normativního pohledu vzniká, je mezi normotvůr-

⁴ TILSCH, E. *Občanské právo rakouské. Část všeobecná*. Praha: Česká grafická unie, 1910, s. 1.

⁵ WEYR, F. *Teorie práva*. Brno: Orbis, 1936, s. 34–35.

⁶ RÜTHERS, B. – FISCHER, CH. – BIRK, A. *Rechtstheorie*. 12. Auflage. München: C. H. Beck, 2022, s. 63.

⁷ Někdy se uvádí, že právní fikce je „*nástroj odmítnutí reality právem*“ (např. náleží ÚS ze dne 1. 10. 2002, sp. zn. I. ÚS 92/01; nebo usnesení ÚS ze dne 18. 7. 2017, sp. zn. I. ÚS 1180/17). Jde přitom o poněkud zavádějící tvrzení. Právní fikce vždy něco stanoví jenom pro účely právní regulace, tj. stanoví, stejně jako všechny normy, co být má. Jde proto jen o právo zjednodušující legislativně-technický prostředek, který realitu neodmítá, nýbrž ignoruje (není pro něj vůbec relevantní); k tomu srov. zejména ESSER, J. *Wert und Bedeutung der Rechtsfiktionen*. Frankfurt am Main: V. Klostermann, 1940, např. s. 124.

⁸ První dvě kapitoly textu částečně vycházejí ze závěrů, které byly autorem publikovány již v článku TVRDÍK, I. *Teorie absolutních a relativních soukromých subjektivních práv*. *Právní rozhledy*, 2023, roč. 31, č. 12, s. 419–425.

⁹ WEYR, F. *Teorie práva*, s. 36.

¹⁰ SEDLÁČEK, J. *Nástin akademických přednášek z občanského práva. Všeobecná část*. Brno: Čs. A. S. Právník, 1923, s. 5.

¹¹ WEYR, F. *Teorie práva*, s. 36.

¹² PULKRÁBEK, Z. *Zákaz zneužití práva v rozporu s jeho účelem*. Praha: Eurolex Bohemia, 2007, s. 14–15 a 20.

cem a povinnostním subjektem, který přistupuje k normě.¹³ Jestliže ale z hlediska normy nelze hovořit o subjektivní povinnosti adresáta normy vůči jinému než normotvornému subjektu, pak také z teleologického pohledu musí plynout představa subjektivního práva jako oprávnění subjektu chovat se určitým způsobem, respektive jako objektivním právem propůjčeného panství. Kategorie subjektivního práva je proto v rámci normativní teorie značně sporná, a to na rozdíl od kategorie právní (subjektivní) povinnosti, kterou normativisté pokládali za základní právní pojem.¹⁴

Normativní teorie byla nicméně – snad pro svou přílišnou jednostrannost – překonána v historii právní vědy sociologickým pohledem na právo.¹⁵ Jak ukazuje např. Tilsch, účel právních norem a povinností je pro všestranné pochopení práva naprosto zásadní. Smyslem norem soukromého práva je ochrana soukromých zájmů jednotlivců. Normy z tohoto důvodu stanoví jednotlivcům povinnosti, kterými regulují jejich chování. Chování podle stanovených povinností potom stát mocensky vynucuje, a to právě z důvodu, aby zajistil naplnění účelu norem soukromého práva. Protože je ale soukromé právo postaveno na svobodě jednotlivce, ponechává převážně na něm, zda si bude chtít na ostatních vynutit chování dle jim stanovených povinností.¹⁶ Právě tato moc – vynutit si prostřednictvím státního donucení určité chování ostatních – byla dříve považována za část obsahu subjektivního práva. Moderní civilistika ale materiální koncepci žalobního práva odmítá a definuje hmotněprávní nárok nezávisle na procesním právu. Jak uvádí Macur, určující není žaloba, ale hmotněprávní norma a jí garantované subjektivní právo.¹⁷

Můžeme tedy shrnout, že soukromoprávní normy chrání zájmy jednotlivců tím, že jim poskytují subjektivní práva (a jiná právní postavení).¹⁸ Subjektivní právo je potom oprávnění jednotlivce chovat se v mezích stanovených právními pravidly určitým způsobem a požadovat odpovídající chování od jiného. Jde tak o individuální právní moc (*Rechtsmacht*), kterou právní řád přiznává jednotlivci k ochraně jeho zájmů a jejíž uplatnění váže výlučně na jeho vůli. Subjektivní právo lze z tohoto důvodu nejlépe vymezit jako vymahatelné právní postavení, které jednotlivci plyne z právních norem. Jeho odrazem je potom právní povinnost, a to jako nutnost jednotlivce chovat se právní normou (a subjektivním právem) vymezeným způsobem.¹⁹

2. Právní norma jako pramen subjektivních práv a povinností

Každé právo má svůj pramen, tj. zdroj, z něhož vyplývá.²⁰ Pod pojmem prameny práva většinou rozumíme prameny práva objektivního. Tím ale možná přehlédneme, že svůj pramen

¹³ WEYR, F. *Teorie práva*, s. 36.

¹⁴ LAVICKÝ, P. Komentář k § 1. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§§ 1–654). Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 5, marg. č. 7.

¹⁵ KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 2–3.

¹⁶ TILSCH, E. *Občanské právo rakouské. Část všeobecná*, s. 80.

¹⁷ MACUR, J. *Právo procesní a právo hmotné*. Brno: MU, 1993, s. 21–22 (s odkazem na Windscheida). Oprávnění žádat od státu právní ochranu nelze považovat za součást materiálního nároku, protože ten je vždy jen východiskem nástrojů právní ochrany; srov. BYDLINSKI, F. *System und Prinzipien des Privatrechts*. Nachdruck. Wien: Verlag Österreich, 2013, s. 138. Jde o samostatné veřejné subjektivní právo, které je nezávislé na hmotněprávním nároku.

¹⁸ PULKRÁBEK, Z. Komentář k § 8. In: MELZER, F. – TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1–117*. Praha: Leges, 2013, s. 149, marg. č. 1.

¹⁹ TVRDÍK, I. *Teorie absolutních a relativních soukromých subjektivních práv*, s. 419–420.

²⁰ RÜTHERS, B. – FISCHER, CH. – BIRK, A. *Rechtstheorie*, s. 143.

mají i práva subjektivní. Musíme se ptát, co je zdrojem konkrétních subjektivních práv a jim odpovídajících právních povinností.²¹ Dopusud jsme v textu vycházeli z teze, že subjektivní práva a povinnosti plynou z právních norem, respektive že normy oprávnění a povinnosti jednoduše stanoví. Nelze však přehlédnout, že právní normou v širším slova smyslu může být jak norma heteronomního práva, tak norma práva autonomního.

Součástí široké autonomie osob, vyjádřené zejména v zásadě legální licence – vše je dovoleno, co není zákonem zakázáno –, je i oprávnění osob vytvářet mezi sebou právním jednáním vlastní subjektivní práva a povinnosti. Normy objektivního práva proto dovolují, aby si osoby v právně relevantním styku s ostatními ujednaly práva a povinnosti podle vlastních představ, tedy odlišně od pravidel obsažených v dispozitivních heteronomních normách.²² Primárním pramenem takto autonomně utvořených práv a povinností pak není norma heteronomního práva, nýbrž smlouva. Autonomní právo se z tohoto důvodu někdy nazývá *lex contractus* (právo vytvořené smlouvou). Soukromá subjektivní práva a povinnosti ale autonomně vznikají také na základě individuálních právních jednání, např. závětí, nejenom na základě smluv; název to tudíž není přesný.²³

Je ovšem třeba si uvědomit, že autonomně založená právní pravidla představují jen individuální normy, a nejde proto o právní normy v pravém slova smyslu, neboť ty se vyznačují obecností.²⁴ Současně platí, že možnost a právní následky právních jednání musí nutně vyplývat z právních norem, neboť ty zajišťují jejich právní relevanci.²⁵ K autonomnímu utváření soukromoprávních následků tedy také dochází na základě heteronomních, tj. právních norem, byť zprostředkovaně. Některá subjektivní práva se však podle teorie utvářejí mimo souvislost s normami objektivního práva. Základní hodnotou moderní, respektive postmoderní společnosti je svoboda, jež je omezována prostřednictvím právních norem. K před-právní možnosti svobodného chování tedy sekundárně přistupuje norma jako regulace této možnosti.²⁶ Z tohoto důvodu můžeme bez dalšího tvrdit, že ke stanovení subjektivní povinnosti je vždy třeba určité právní normy. Subjektivní právo je však apriorně nenormativní pojem²⁷ a moderní právní řády navíc vycházejí z koncepce přirozených subjektivních práv, která jednotlivec má už jenom na základě toho, že je člověkem, a která proto existují nezávisle na právním řádu. Pozitivní právo tedy může stanovit jenom limity uplatňování a způsoby ochrany těchto práv, konstituovat je však není schopno.²⁸ Nejtypičtějším soukromým subjektivním právem s přirozenoprávním původem je obecné osobnostní právo, u kterého proto nelze tvrdit, že by vznikalo až v souvislosti s právní normou.²⁹ Toho si ostatně všímá také Eliáš, když uvádí, že subjektivní práva jsou objektivním právem chráněna, avšak ne všechna jsou jím „založena nebo z něho odvozena“,³⁰

²¹ KNAPP, V. *Teorie práva*, s. 129–130.

²² ELIÁŠ, K. K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku. *Bulletin advokacie*. 2015, č. 9, s. 15.

²³ KNAPP, V. *Teorie práva*, s. 52.

²⁴ LAVICKÝ, P. *Komentář k § 1*. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*, s. 5–6, marg. č. 8.

²⁵ BYDLINSKI, P. *Bürgerliches Recht. Allgemeiner Teil*. 9. Auflage. Wien: Verlag Österreich, 2021, s. 84.

²⁶ HURDÍK, J. Obsah soukromoprávního vztahu. Subjektivní práva a povinnosti. In: HURDÍK, J. a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 158.

²⁷ PULKRÁBEK, Z. *Zákaz zneužití práva v rozporu s jeho účelem*, s. 16.

²⁸ SOBEK, T. – MELZER, F. *Komentář k § 19*. In: MELZER, F. – TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1–117*, s. 261–262, marg. č. 2.

²⁹ RONOVSÁ, K. – DOBROVOLNÁ, E. – LAVICKÝ, P. *Úvod do soukromého práva. Obecná část*, s. 32–33.

³⁰ ELIÁŠ, K. K první větě občanského zákoníku: Prolegomena ke každému příštím komentáři občanského zákoníku. *Právník*. 2014, roč. 153, č. 6, s. 444.

anebo Bydlinski, podle kterého jsou oprávnění objektivním právem vždy dána nebo alespoň uznána.³¹ Přirozená subjektivní práva jsou tedy v tomto smyslu výjimkou, která pro-
věřuje, ale nerozporuje pravidlo (*exceptio regulum probat*).³²

Lze uzavřít, že je to zásadně právní řád, respektive vždy určitá právní norma, kdo provádí přidělování soukromých subjektivních práv a povinností. Jinými slovy, subjektivní práva a povinnosti vždy plynou z právních norem.³³ Skutečnost, že jejich značná část je často zakládána prostřednictvím soukromoprávních jednání, není s tímto závěrem v rozporu, protože možnost a právní následky těchto jednání jsou také vždy upraveny právními normami. Jakkoli je tedy zdrojem autonomně vytvořených práv a povinností konkrétní právní jednání, právní následky přesto plynou z právní normy, jež je upravuje a garantuje. Z jistého pohledu lze proto spolu s Pulkrábkem zjednodušit, že právní řád sestává z jednotlivých právních norem, které pro různé skutkové podstaty stanoví určité právní následky.³⁴

3. Utváření (vznik) soukromoprávních následků

Vedle shora naznačeného převážně normativního hlediska – hlediska statického –, jež se zabývá výlučně tím, co podle norem být má (co podle norem obecně platí), se lze na právní normy dívat též z hlediska dynamického, v jehož rámci nás zajímá, jak nastávají normami obecně stanovené právní následky, tedy jak dochází ke vzniku, změně nebo zániku konkrétních subjektivních práv a povinností.³⁵ Statické hledisko se vztahuje k určité trvalé povaze subjektivních práv (právních vztahů), dynamické naopak k tomu, co je v nich „pohyblivé“.³⁶ Na jedné straně nám jde o obsah a trvání subjektivních práv a povinností, na druhé o okolnosti a důvody jejich vzniku, změny či zániku.³⁷

Jak bylo již několikrát uvedeno, právní normy regulují chování osob tím, že stanoví, co být má. Co být má – subjektivní práva a povinnosti – však normy stanoví toliko v objektivním smyslu, tedy obecně. Konkrétním osobám se jejich právní postavení změní jenom tehdy, jsou-li splněny předpoklady normy.³⁸ Každou právní normu lze proto vyjádřit jednoduchým úsudkem: je-li A, má být B. Tento logický poměr vyjadřuje, že každá norma má svůj předpoklad (A) a normativní následek (B), jenž má při splnění předpokladu nastat.³⁹ Právní normu lze tedy především chápat jako podmíněnou právní větu (*Rechtssatz*), jež si sama stanoví, za jakých faktických podmínek bude realizována.⁴⁰

31 BYDLINSKI, F. *System und Prinzipien des Privatrechts*, s. 137.

32 Výjimkou jsou samozřejmě jenom za předpokladu, že dualismus pozitivního a přirozeného práva vůbec uznáme.

33 STADLER, A. *Allgemeiner Teil des BGB*. 21. Auflage. München: C. H. Beck, 2022, s. 46.

34 PULKRÁBEK, Z. O dokazování negativních skutečností v civilním soudním řízení (a o některých zásadách zjišťování skutkového stavu vůbec). *Právní rozhledy*. 2013, roč. 21, č. 17, s. 573.

35 Srov. WEYR, F. *Teorie práva*, s. 173–176.

36 SAVIGNY, F. C. *System des heutigen Römischen Rechts. Erster Band*. Berlin: Veit und Comp, 1840, s. 393: „Soll uns eine vollständige Einsicht in das Wesen der Rechtsverhältnisse entstehen, wie sie in das wirkliche Leben eingreifen, so ist es nicht genug, ihren Inhalt zu kennen, also die Wirksamkeit, die ihnen in der gegenwärtigen Zeit zuzuschreiben ist, sondern es muß uns zugleich ihr eigener Lebensprozeß klar werden, also neben der stabilen Seite ihrer Natur auch die bewegliche Seite derselben.“

37 LOTMAR, P. *Über Causa in römischen Recht*. München: Theodor Ackermann, 1875, s. 1.

38 SEDLÁČEK, J. *Nástin akademických přednášek z občanského práva. Všeobecná část*, s. 9.

39 SEDLÁČEK, J. *Občanské právo československé: všeobecná nauka*. Brno: Čs. A. S. Právník, 1931, s. 26.

40 RÜTHERS, B. – FISCHER, CH. – BIRK, A. *Rechtstheorie*, s. 84.

Faktické jsou tyto podmínky proto, že předpokladem právní normy jsou vždy určité skutečnosti jako jevy reálného světa. Právní normy regulují lidské chování, které ale není součástí právního světa, nýbrž světa skutečného. Reguluje-li tak právní norma určité lidské chování, reguluje tím vlastně určitý jev ve skutečném světě, tj. určitou skutečnost. Obdobně jsou reálnými jevy určeny též předpoklady právních následků. Svět, který je (*sein*), a svět, který z pohledu právních norem být má (*sollen*), se k sobě přibližují jak v právních následcích, tak ve skutkových předpokladech právních norem. Každá právní norma si proto sama určuje objektivní skutečnosti, které jsou pro ni relevantní z hlediska její realizace (stanovení konkrétních právních následků).⁴¹ Protože však pro právní normu není téměř nikdy relevantní toliko jedna skutečnost, označuje se souhrn všech pro normu relevantních skutečností pojmem skutková podstata.

Skutková podstata je tedy určitým skutkovým základem, který je předpokladem právní normou upravených právních následků.⁴² Naše nauka ji zpravidla označuje jako hypotézu právní normy. Pro právní následky se pak obvykle užívá výrazu dispozice.⁴³ Na první pohled by se sice mohlo zdát, že rozdílná terminologie není podstatná, neboť obsahově je mezi pojmy shoda, je ale třeba připustit, že oba výrazy – skutková podstata a právní následky – o dost přiléhavěji popisují celý mechanismus vzniku právních následků (ve shodě s ostatním pojmoslovím soukromého práva) a zároveň jsou velmi instruktivní a teoreticky přesné.

Vycházejme ze závěru, že právní normy „*spojují právní následky v nich vyjádřené s objektivní existencí skutečností odpovídajících znakům jejich skutkových podstat*“.⁴⁴ Jsou-li dány všechny znaky skutkové podstaty, tedy je-li skutková podstata naplněna, nastanou normou určené právní následky. Jestliže naopak všechny skutečnosti, které norma stanoví jako relevantní, nenastanou, nenastane ani v normě upravený právní následek. Nej přesněji proto utváření soukromoprávních následků na základě právních norem popisuje Krčmářova právní věta: „*je-li dán určitý skutkový základ, platí určité právní následky*“.⁴⁵ Skutkový základ normy přitom může být tvořen zásadně jakýmkoliv jevy, které norma označí jako relevantní, neboť „*norma autoritativně předepisuje, jaké náležitosti musí mít skutečný stav vnějšího světa*“, aby mohl být považován za předpoklad subjektivních práv a povinností.⁴⁶ Nejčastěji ale půjde o právně relevantní lidské chování,⁴⁷ jež bude některým z právních úkonů v širším slova smyslu (*Rechtshandlungen*).⁴⁸ Znakem zákonné skutkové podstaty však může být také pravomocné rozhodnutí soudu⁴⁹ nebo jakýkoliv jiný jev, je-li jeho existence faktickým předpokladem v právní normě upraveného právního následku.

Na základě dosud uvedeného lze říci, že soukromá subjektivní práva a povinnosti vznikají, mění se a zanikají, pokud nastanou skutečnosti, s nimiž právní normy takové právní

⁴¹ SEDLÁČEK, J. *Občanské právo československé: všeobecné nauky*, s. 26.

⁴² RÜTHERS, B. – FISCHER, CH. – BIRK, A. *Rechtstheorie*, s. 84–85.

⁴³ Srov. KNAPP, V. *Teorie práva*, s. 154–155; nebo GERLOCH, A. *Teorie práva*, s. 38–39.

⁴⁴ LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*. Praha: Leges, 2017, s. 117.

⁴⁵ KRČMÁŘ, J. *Právo občanské I. Výklady úvodní a část všeobecná*. Reprint. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 54.

⁴⁶ SEDLÁČEK, J. *Nástin akademických přednášek z občanského práva. Všeobecná část*, s. 10.

⁴⁷ BYDLINSKI, P. *Bürgerliches Recht. Allgemeiner Teil*, s. 105.

⁴⁸ MELZER, F. Úvodní výklad k § 545 an. In: MELZER, F. – TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419–654*. Praha: Leges, 2014, s. 466, marg. č. 6.

⁴⁹ Srov. DVOŘÁK, B. Komentář k § 159a. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1–250I). Řízení sporné. Praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 771 (s odkazem na § 640 o. z. jako příklad takové normy).

následky spojí.⁵⁰ Skutečnosti – ve smyslu normou určených jevů – jsou potom jakákoli smysly vnímatelná fakta. Může jít o uzavření smlouvy, sepsání závěti, výrok soudu, poškození věci, oddělení plodů nebo narození člověka.⁵¹ Právní následky ale součástí smysly vnímatelného světa nejsou. Subjektivní práva a povinnosti není možné vidět, nelze se jich dotknout, v pravém slova smyslu neexistují, neboť jde jen o konstrukty právního myšlení. Vzájemný poměr skutečností a právních následků je tak poněkud nestabilním vztahem fakticity (reálných jevů) a normativity (subjektivních práv a povinností). Nelze se tedy divit, že se tento poměr stal během 19. a 20. století předmětem řady rozepří a zásadní otázkou a součástí vývoje soukromého práva.⁵²

4. Teorie právních skutečností (*Theorie der juristischen Tatsachen*)

Ucelenou a systematickou odpověď na otázku, co spojuje fakticitu a normativitu, se jako první pokusila předložit německá pandektistika (historicko-právní škola), konkrétně Savigny, který skutečnost a právní následky originálně propojil prostřednictvím kategorie právních skutečností (*juristischen Tatsachen*).⁵³ Savigny právní skutečnosti pojal jako události, jež způsobují vznik, změnu nebo zánik právních vztahů (subjektivních práv a povinností).⁵⁴ Tvrdil, že právní vztahy mají dvojitý základ. Obecným základem jsou právní normy, jež obecně stanoví subjektivní práva, zvláštním potom právní skutečnosti, jejichž prostřednictvím normy působí na právní postavení konkrétních osob.⁵⁵ Jednotlivé právní skutečnosti, jako důvody právních následků, rozčlenil na skutečnosti, které spočívají ve volních úkonech osob, a skutečnosti, které jsou jen nahodilými okolnostmi nezávislými na lidské vůli.⁵⁶ Bez ohledu na třídění nicméně za nejdůležitější právní skutečnosti označil sukcese, prohlášení vůle (jednání), smlouvy, darování a skutečnosti závislé na čase.⁵⁷ Všem právním skutečnostem mělo být podle Savignyho společné, že působí určitou změnu v právním postavení (právních poměrech) konkrétních osob. Teorii právních skutečností z tohoto důvodu považoval za všeobecně platnou pro vznik, změnu a zánik všech subjektivních práv a povinností a tvrdil, že by měla náležet do obecné části systému soukromého práva.⁵⁸

Teorii právních skutečností postupně ze Savignyho díla převzali prakticky všichni právní vědci tehdejší doby, především pak autoři hlásící se k historicko-právní škole.⁵⁹ Právní skutečnosti se staly standardní součástí soukromoprávního myšlení a teorie právních skutečností dominovala středoevropské právní doktríně až do první poloviny 20. století.⁶⁰

⁵⁰ WELSER, R. – KLETEČKA, A. *Grundriss des bürgerlichen Rechts. Band I*. Wien: MANZ'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2018, s. 15–16.

⁵¹ TILSCH, E. *Občanské právo rakouské. Část všeobecná*, s. 88–89. Může ale jít též o fakta, jež smysly vnímatelná nejsou, ale na jejichž existenci je možné usuzovat z jiných faktů, které smysly vnímat lze (např. otázka dobré víry).

⁵² Viz REIS, T. *Savignys Theorie der juristischen Tatsachen*. Frankfurt am Main: V. Klostermann, 2013, s. 1–16.

⁵³ SAVIGNY, F. C. *System des heutigen Römischen Rechts. Dritter Band*. Berlin: Veit und Comp, 1840, s. 3–8.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 3.

⁵⁵ SAVIGNY, F. C. *System des heutigen Römischen Rechts. Erster Band*, s. 187.

⁵⁶ SAVIGNY, F. C. *System des heutigen Römischen Rechts. Dritter Band*, s. 5.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 8.

⁵⁸ *Ibidem*, s. 2–3.

⁵⁹ U nás např. ARNDTS, C. L. *Učební kniha pandekt. Kniha první: nauky všeobecné*. 10. vydání. Praha: Nákladem Právníké Jednoty, 1884, s. 68 an.; nebo MAYR-HARTING, R. *Lehrbuch des bürgerlichen Rechtes. Erster Band*. Reichenberg: Verlag von Gebrüder Stiepel, 1922, s. 173.

⁶⁰ REIS, T. *Savignys Theorie der juristischen Tatsachen*, s. 3.

Savignyho koncept byl přitom dále rozvíjen. Podstata zůstala zachována, utváření právních následků bylo i nadále spojováno s objektivní skutečností, která „*samojediná nebo setkavší se s jinými má dle objektivního práva v zápětí právní účinky, slove právníckou skutečností*“.⁶¹ Pozdější právní nauka ale stvořila např. kategorii právních událostí nebo mezi právní skutečností nově zařadila protiprávní jednání, jež spolu s právními jednáními pořadila střechovému pojmu *juristischen Handlungen*.⁶² Je patrné, že vývoj tehdejší doktríny směřoval k čím dál větší abstrakci a vytváření nových, zobecňujících pojmů. K tomu přitom docházelo především pod vlivem myšlenek tzv. pojmové jurisprudence, jejíž představitelé se domnívali, že by právní nauka měla stát na vědeckém základě a zaměřovat se jen na rozumově zdůvodněné „právo juristů“. Přístup zástupců pojmové jurisprudence přesně popsal již Macur: vědecky koncipované právní věty byly vytvářeny subsumpcí nižších právních pojmů pod nejvyšší právní pojmy, čímž měla být zdůvodněna opodstatněnost nižších pojmů a zdůrazněna rozumová stránka práva.⁶³ V prostředí takových myšlenek ale muselo nevyhnutelně dojít k tomu, že se právo vzdánilo skutečnosti (realitě) a vytvořilo vlastní právní svět. Nejlepším příkladem je pak právě další vývoj teorie právních skutečností, jež je třeba zhodnotit jako pokus o stabilizaci poměru mezi normativitou a fakticitou, právní normou a předpoklady její realizace, a to pomocí svázání právních následků s „právními“ skutečnostmi.⁶⁴ Savigny a na něj navazující právníci se vlastně pokusili vytvořit vlastní právní větu, jež zjednodušeně zněla: je-li dána určitá právní skutečnost, platí určité právní následky. Právě v tom je ale také potřeba spatřovat největší slabinu Savignyho teorie. Záměnou skutečnosti za „právní“ skutečnosti vznikl nezávislý právní svět s vlastním právním jazykem, v němž právní následky plynuly z právních skutečností a ne-právní (objektivní) skutečnost se vytratila. Teorie právních skutečností proto především značně rozostřila hranici mezi světem skutečným a světem právním.⁶⁵

5. Kritika a opuštění teorie právních skutečností

Změna v teoretickém přístupu k otázce vzniku právních následků nastala po roce 1930, v němž Hippel prvně publikoval svou disertační práci *Zur Gesetzmäßigkeit juristischer Systembildung*. Savignyho teorii v ní označil za dogmatickou a vytkl jí, že na propojení právních skutečností a právních následků buduje systém, který není ukotven v realitě (skutečném světě). Hippel tvrdil, že teorie právních skutečností nepřipustně směšuje skutečnosti a právní hodnocení skutečností (realitu a právní hodnocení reality), čímž vede k nedostatečnému rozlišování právních norem a reálných jevů, tj. normativity a fakticity.⁶⁶ Těžiště Hippelovy kritiky spočívalo v tom, že teorie právních skutečností byt třeba i jen zdánlivě či jazykově vytváří svět, ve kterém je vše právní: předpoklady norem, normy i normativní následky. Přitom právě ve skutkových předpokladech (skutkových podstatách) právních norem se setkává svět právní se světem skutečným. Z tohoto důvodu je třeba, a to také pojmově, přísně rozlišovat skutkové podmínky realizace norem, tedy skutečnosti, od právních norem a právních následků. Hippel proto vyzval všechny právní vědce, aby

⁶¹ HEYROVSKÝ, L. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 4. vydání. Praha: J. Otto, 1910, s. 179.

⁶² Srov. např. MAYR-HARTING, R. *Lehrbuch des bürgerlichen Rechtes. Erster Band*, s. X–XI.

⁶³ MACUR, J. *Právo procesní a právo hmotné*, s. 75–76.

⁶⁴ Shodně REIS, T. *Savignys Theorie der juristischen Tatsachen*, s. 186–187.

⁶⁵ *Ibidem*, s. 2–3.

⁶⁶ HIPPEL, F. *Zur Gesetzmäßigkeit juristischer Systembildung*. Berlin: Junker und Dünhaupt, 1930, s. 37–39.

sestoupili z mystiky právního světa⁶⁷ a odmítli teorii právních skutečností jako dědičné zlo 19. století (*Erbübel des 19. Jahrhunderts*).⁶⁸

Na Hippelovu kritiku navázal Esser⁶⁹ a po něm také Flume, který ve svém systému občanského práva nahradil konstruktivistickou teorií právních skutečností naukou o právním jednání (*Lehre vom Rechtsgeschäft*). Podle Flumeho se zařazením právního jednání mezi právní úkony v širším slova smyslu stala z právního jednání jen další právní skutečnost, která je skutkovým základem vzniku, změny nebo zániku oprávnění a povinností na základě zákona. Tím se však přehlíží, že podstatou právního jednání je autonomní vytváření subjektivních práv a povinností, ke kterému na základě ostatních právních skutečností nedochází. Teorie právních skutečností tedy vytvořila řadu abstraktních pojmů, které zařadila do obecné části občanského práva, přestože jejich obsah tvořily jen objektivní skutečnosti, nahodilé jevy, pro něž nebylo žádné zobecnění potřeba (např. právní události).⁷⁰ Flume se přitom domníval, že pro obecnou část občanského práva je důležité toliko právní jednání, neboť jen právní jednání vyjadřuje nejdůležitější zásadu soukromoprávní úpravy – soukromou autonomii. Z tohoto pohledu jsou potom právní skutečnosti jen zbytečnou a matoucí abstrakcí, která právní jednání staví na roveň kupř. objektivních právních skutečností, přestože je význam obou pro soukromé právo a vznik právních následků značně rozdílný. Podle Flumeho se právní následky v soukromém právu utváří zásadně jen na základě zákona nebo na základě právních jednání, a to proto, že jen z právních jednání – na rozdíl od ostatních právních skutečností – autonomně vznikají, mění se a zanikají soukromá subjektivní práva a povinnosti.⁷¹ Pokud tedy teorie právních skutečností tvrdí, že právní jednání představují stejný důvod vzniku právních následků jako jiné právní skutečnosti, např. narození člověka či plynutí času, pak nejde o konstrukci, která by z teoretického a systematického hlediska mohla obstát.

Kritika Hippela, Essera, Flumeho a dalších nakonec vedla k tomu, že od 60. let 20. století došlo v německé literatuře postupně k nahrazení Savignyho teorie naukou o právním jednání, přičemž právní jednání se namísto právních skutečností stalo, vedle osob a věcí, jednou ze tří základních kategorií obecné části občanského práva.⁷² Z tohoto důvodu také snad všechny dnešní učebnice obecné části začínají v Německu rovnou právním jednáním a samotný pojem právní skutečnost (*juristische Tatsache*) se v nich ani nevyskytuje.⁷³ Obdobná je situace také v současné rakouské právní nauce,⁷⁴ byť některé (především dobou svého vzniku starší) publikace právní skutečnosti alespoň okrajově zmiňují.⁷⁵ Obecně je ale možné konstatovat, že německá a rakouská civilistika teorii právních skutečností postupně opustily a nahradily naukou o právním jednání.⁷⁶

⁶⁷ Ibidem, s. 46.

⁶⁸ Ibidem, s. 38. Výraz *Erbübel* lze přeložit také jako dědičná choroba, vada, příp. nešvar nebo dědičný neduh.

⁶⁹ ESSER, J. *Wert und Bedeutung der Rechtsfiktionen*, s. 131–132.

⁷⁰ FLUME, W. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts. Zweiter Band: Das Rechtsgeschäft*. Berlin: Springer Verlag, 1965, s. VII.

⁷¹ Ibidem, s. 3.

⁷² REIS, T. *Savignys Theorie der juristischen Tatsachen*, s. 15.

⁷³ Srov. STADLER, A. *Allgemeiner Teil des BGB*, s. 110–111; BROX, H. – WALKER, W.-D. *Allgemeiner Teil des BGB*. 46. Auflage. München: Franz Vahlen, 2022, s. 30; nebo RÜTHERS, B. – FISCHER, CH. – BIRK, A. *Rechtstheorie*, s. 84–86.

⁷⁴ Srov. PERNER, S. – SPITZER, M. – KODEK, G. *Bürgerliches Recht*. 7. Auflage. Wien: MANZ'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2022, s. 51; nebo BYDLINSKI, P. *Bürgerliches Recht. Allgemeiner Teil*, s. 105.

⁷⁵ Srov. WELSER, R. – KLETEČKA, A. *Grundriss des bürgerlichen Rechts. Band I*, s. 17–18.

⁷⁶ Partie o významu plynutí času pro soukromá subjektivní práva jsou pak zpravidla obsaženy v kapitolách, jež se věnují pojmům subjektivního práva a nároku, což ostatně i ze systematického hlediska dává podstatně větší smysl.

V obecné části občanského práva si moderní německá nebo rakouská doktrína vystačí s tím, že základem všeho je zákon, tj. právní řád. Subjektivní práva a povinnosti na jeho základě vznikají, mění se a zanikají buď přímo, nebo zprostředkovaně přes právní jednání. Možnost osob právně jednat však také vyplývá ze zákona.⁷⁷ Právní jednání proto může mít právní následky jen tehdy, jestliže s ním zákon takové následky spojí. Přesněji řečeno: k tomu, aby právní jednání působilo určité právní následky, je subjektivně podstatný projev vůle, objektivně je ale nezbytná garance právních následků ze strany právního řádu.⁷⁸

Z pohledu teorie práva jde o rozdíl mezi normami s klasickou strukturou podmíněné právní věty (*Konditionalnormen*) a normami, které delegují oprávnění autonomně utvářet subjektivní práva a právní povinnosti na soukromoprávní osoby (*Kompetenznormen* nebo *konstitutivne Normen*).⁷⁹ Zatímco v případě norem se strukturou podmíněné právní věty je pramenem právních následků samotná právní norma, v případě norem s delegující strukturou je pramenem subjektivních práv a povinností až konkrétní právní jednání, které však svou právní relevanci odvozuje z delegující právní normy. Lze tedy zjednodušit, že přidělování soukromých subjektivních práv a povinností vždy provádí zákon (právní řád),⁸⁰ respektive příslušné právní normy.

K přidělení konkrétních subjektivních práv a povinností, tj. ke vzniku právních následků, dojde na základě norem tehdy, nastanou-li v reálném světě situace, jevy – skutečnosti (*Tatsachen*) –, pro které mají tyto normy platit.⁸¹ Jak již bylo uvedeno výše, právní normy se zpravidla skládají ze skutkové podstaty (*Tatbestand*) a úpravy normativního následku (*Rechtsfolge*).⁸² Skutečnosti jsou proto s normativními následky vyjádřenými v normě spojeny prostřednictvím skutkových podstat jednotlivých právních norem. Jestliže konkrétní skutečnosti, které nastaly ve skutečném světě, odpovídají abstraktní skutkové podstatě vybrané právní normy, je možné tvrdit, že nastal normou upravený právní následek.⁸³ Základem řešení každého právního případu je tedy otázka, zda určité právní následky plynou ze skutkových okolností dané věci.⁸⁴ Pro odpověď na otázku, zda došlo ke změně v právním postavení konkrétních osob, je nezbytné posoudit, zda konkrétní skutkové okolnosti (*Tatsachen*) naplnily skutkovou podstatu určité právní normy (*Tatbestand*). Jinak řečeno, úkolem je objektivně posoudit, zda byly splněny skutkové předpoklady pro vznik právní normou upraveného právního následku (*Rechtsfolge*). Je-li výsledek takového posouzení kladný, právní následek nastal a u konkrétních osob došlo ke změně v jejich právním postavení. Podřazení konkrétního skutkového stavu pod abstraktní skutkovou (zákonnou) podstatu právní normy se potom zpravidla označuje jako subsumpce (*Subsumtion*).⁸⁵ Nejde ovšem o subsumpci v procesním smyslu, nýbrž o subsumpci objektivní a mimoprocesní. Soukromoprávní následky se utvářejí již v okamžiku, kdy nastanou konkrétní skutečnosti, jež odpovídají znakům skutkové podstaty příslušné právní normy, a ne až v okamžiku, kdy jsou tyto skutečnosti např. prokázány v soudním řízení.⁸⁶ Bylo by

⁷⁷ BYDLINSKI, P. *Bürgerliches Recht. Allgemeiner Teil*, s. 84.

⁷⁸ STADLER, A. *Allgemeiner Teil des BGB*, s. 110.

⁷⁹ RÜTHERS, B. – FISCHER, CH. – BIRK, A. *Rechtstheorie*, s. 85–86.

⁸⁰ BYDLINSKI, P. *Bürgerliches Recht. Allgemeiner Teil*, s. 84.

⁸¹ RÜTHERS, B. – FISCHER, CH. – BIRK, A. *Rechtstheorie*, s. 85.

⁸² MUSIELAK, H.-J. – HAU, W. *Grundkurs BGB*. 17. Auflage. München: C. H. Beck, 2021, s. 17.

⁸³ WELSER, R. – KLETEČKA, A. *Grundriss des bürgerlichen Rechts. Band I*, s. 15.

⁸⁴ STADLER, A. *Allgemeiner Teil des BGB*, s. 77–78.

⁸⁵ MUSIELAK, H.-J. – HAU, W. *Grundkurs BGB*, s. 10.

⁸⁶ LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*, s. 93–95.

chybou se domnívat, že snad jde o otázku subjektivního posouzení; vznik soukromoprávních následků je zcela objektivní záležitostí.

Pokud tuto relativně jednoduchou koncepci porovnáme s abstraktní teorií právních skutečností, nemůžeme dojít k jinému závěru, než ke kterému dospěly německá a rakouská právní doktrína. Nevhodné je již samotné označení „právní“ skutečnosti, protože podmínky právních norem jsou vždy faktické, a nikdy právní. Především je ale třeba si uvědomit, že se právní následky utvářejí vždy na základě právních norem, a to je-li naplněna jejich skutková podstata, tedy je-li dán jistý skutkový základ. Savignyho teorie staví do popředí jednotlivé části tohoto skutkového základu a tvrdí o nich, že jde o důvody způsobující vznik právních následků. Tato změna perspektivy je ovšem nešťastná a vede nevyhnutelně k nesprávným závěrům, což se nejvíce ukazuje na vývoji teorie právních skutečností u nás po roce 1950.

6. Teorie právních skutečností a my

Teorie právních skutečností se na naše území rozšířila v zásadě okamžitě po svém vzniku a lze tvrdit, že se prakticky obratem stala dominantním způsobem, jakým byl u nás vysvětlován vznik právních následků.⁸⁷ Když se od ní začala zejména v 50. a 60. letech minulého století postupně odklánět německojazyčná literatura, došlo u nás paradoxně k naoprotímu opaku. Důvodem byla marxistická teorie práva, respektive sovětská civilistika, která na právních skutečnostech ve spojení s právními vztahy postavila celý systém sovětského občanského práva.⁸⁸ Dědičné zlo 19. století se proto (především z ideologických důvodů) udrželo ve státech bývalého východního bloku.⁸⁹ Zatímco Luby ještě krátce po druhé světové válce psal, že právní skutečnost je jednoduše každá skutečnost, s níž objektivní právo spojuje určité právní následky,⁹⁰ po převzetí moci komunisty naše civilistika (včetně Lubyho) plně převzala marxistické (socialistické) pojetí teorie právních skutečností, přičemž tento stav – snad ze setrvačnosti – přetrvává dodnes.⁹¹

Namísto vysvětlení vztahu skutkových předpokladů právní normy a právních následků se proto i dnes můžeme v učebnicích občanského práva dozvědět, že právní normy mají trichotomickou, respektive tetrachomickou strukturu. Podle těchto výkladů není vznik právních následků subsumpcí, ale téměř vědeckým postupem: pokud jsou dány jisté předpoklady, tedy hypotéza (antecedent), nastanou určité právní následky, tedy dispozice (konsekvence); v případě, že první dispozice není splněna, nastane dispozice druhá, tedy sankce.⁹²

⁸⁷ Srov. TILSCH, E. *Občanské právo rakouské. Část všeobecná*, s. 88–89; MAYR-HARTING, R. *Lehrbuch des bürgerlichen Rechtes. Erster Band*, s. 173; nebo UNGER, J. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. Erster Band*. 5. Auflage. Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1892, s. 117 an.

⁸⁸ MELZER, F. *Úvodní výklad k § 545 an.* In: MELZER, F. – TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419–654*, s. 466, pozn. pod čarou č. 988.

⁸⁹ Pro československou socialistickou civilistiku bylo určující pojetí teorie právních skutečností v českém překladu učebnice sovětského občanského práva z roku 1953, které následně převzal a dlouhá léta u nás prosazoval zejména Knapp; k tomu srov. MELZER, F. *Úvodní výklad k § 545 an.* In: MELZER, F. – TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419–654*, s. 466, pozn. pod čarou č. 988.

⁹⁰ LUBY, Š. *Základy všeobecného súkromného práva*. Reprint. Bratislava: Heuréka, 2002, s. 67.

⁹¹ Stejně je to i v dalších zemích bývalého východního bloku; srov. RADWAŃSKI, Z. – OLEJNICZAK, A. *Prawo cywilne – część ogólna*. 16. wydanie. Warszawa: C. H. Beck, 2021, s. 238; nebo DULAK, A. *Právne skutočnosti*. In: LAZAR, J. a kol. *Občianske právo hmotné. 1. zväzok*. 2. vydanie. Bratislava: IURIS LIBRI, 2018, s. 116.

⁹² Srov. BERAN, K. *Struktúra norem občanského práva*. In: DVOŘÁK, J. – ŠVĚSTKA, J. – ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek I. Díl první: Obecná část*, s. 130–131.

Pomíneme-li, že jde o nepřilíš podařenou snahu zvědečtit právo, musíme konstatovat, že Hippelova výzva očividně nebyla naší civilistice vůbec doručena, protože snad nikdy není vysvětleno, že hypotézu právní normy tvoří skutečnosti jako jevy reálného světa (srov. výše citovanou učebnici obecné části občanského práva).

Namísto výkladu o skutkových podstatách právních norem můžeme pořád dokola číst, že právní následky nastávají vždy z určitého důvodu, který je ekonomický, nebo právní. Podle této teorie může být právním důvodem (vedle právních skutečností, jež jsou předpoklady vzniku právních následků na základě zákona) též sám zákon, jenž v některých případech stanoví právní následky nepodmíněně, tj. *ex lege*. Knapp k tomu tvrdil, že některé „*právní normy (především zakazující) dávají vznik subjektivním právům a povinnostem přímo, ipso iure, aniž by k tomu bylo zapotřebí splnění nějaké faktické podmínky*“.⁹³ Naše doktrína tuto konstrukci dodnes přejímá a opakuje,⁹⁴ a to i přesto, že Knappův výklad je spíš nepřesný. Ukazuje se, že teorie právních skutečností se v podání československých právníků minulého století zcela odpoutala od skutečnosti (reálného základu subjektivních práv a povinností) a přesně ve smyslu Hippelovy kritiky stvořila svět, ve kterém je vše právní.

Jak již bylo uvedeno shora, právní normy samy o sobě stanoví práva a povinnosti jenom obecně (v objektivním smyslu). Na základě právních norem nastávají konkrétní právní následky (vznik, změna či zánik subjektivních práv a povinností), je-li dán normami stanovený skutkový základ. Vznik právních následků je z tohoto důvodu vždy podmíněn existencí normou vybraných jevů. Zakazující normy se v tom nijak neliší. Také mají skutkový předpoklad, na jehož splnění závisí, zda konkrétním osobám stanoví nějakou právní povinnost (něco zakáží). V celém soukromém právu pak není ani jediná norma chování, která by pro svou konkretizaci nevyžadovala existenci určitého skutkového základu, tedy naplnění zákonné skutkové podstaty příslušné právní normy. Představa právní normy, která působí konkrétní právní následky, „*aniž by k tomu bylo zapotřebí splnění nějaké faktické podmínky*“, je proto už ze své podstaty mylná.

Myslitelná je právě jenom tehdy, vnímáme-li právní skutečnosti jako právní důvody, které musí přistoupit k právní normě, aby došlo ke vzniku, změně či zániku konkrétních subjektivních práv a povinností. Tehdy je zřejmě možné si myslet, že jednotlivec určitou obecnou právní povinnost – Knapp uvádí např. povinnost nikomu neškodit – zkrátka má, aniž by k tomu bylo třeba splnění jakékoli faktické podmínky.⁹⁵ Přejdeme-li, že všechna subjektivní práva, stejně jako povinnosti, musí plynout z právních norem, přičemž žádná právní norma takto široce vymezenou povinnost *neminem laedere* nestanoví (srov. § 2900 o. z.),⁹⁶ nelze již jen tak přejít, že je poněkud absurdní představa člověka, který sedí sám doma, zatímco jej absolutně váže povinnost nikomu neškodit. Soukromoprávní

⁹³ KNAPP, V. *Teorie práva*, s. 140.

⁹⁴ Srov. ZUKLÍNOVÁ, M. *Občanskoprávní skutečnost*. In: DVOŘÁK, J. – ŠVĚSTKA, J. – ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek I. Díl první: Obecná část*, s. 154; nebo PLECITÝ, V. *Právní skutečnosti*. In: HURDÍK, J. a kol. *Občanské právo hmotné. Obecná část. Absolutní majetková práva*, s. 160.

⁹⁵ Často se uvádí, že zákon může být výjimečně důvodem vzniku právních následků bez nutnosti toho, aby nastala určitá „právní“ skutečnost, např. u zákonného ručení (srov. TINTĚRA, T. *Vznik závazku*. In: TINTĚRA, T. – PETR, P. *Základy závazkového práva, 1. díl*. 2. vydání. Praha: Leges, 2020, s. 31). Ručení ze zákona ale také vyžaduje, aby byla naplněna skutková podstata právní normy, která je obecně upravuje. Zákon proto je právním důvodem, avšak ne výjimečně, nýbrž zcela běžně, a to ve všech případech, v nichž soukromoprávní následky nevznikají autonomně.

⁹⁶ Stranou ponechme platnost a závaznost nepsaných právních norem, respektive nepsaných obecných právních pravidel a principů; k tomu srov. zejména náleží ÚS ze dne 17. 12. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 33/97.

normy upravují společenské vztahy mezi jednotlivci. Stanovují proto pravidla – subjektivní práva a povinnosti – pro vzájemný styk jednotlivců; individuuum mimo společnost je nezajímá.⁹⁷ Jednotlivec je z tohoto důvodu povinen nikomu neškodit jen ve styku s ostatními; povinnost *neminem laedere* jej tíží, jestliže nějak jedná vůči jiným osobám (byť třeba nepřímo). Právě tato podmínka, předpoklad určitého chování vůči ostatním, je potom z pohledu zakazující normy skutkovým základem, při jehož splnění norma stanoví právní následek – zakáže adresátu normy působit ostatním nedůvodnou újmu. Naplnění skutkové podstaty právní normy (splnění faktických podmínek její realizace) je proto pro vznik právních následků vždy zcela nezbytným předpokladem.

Podobně nesprávná je myšlenka, že právními důvody jsou všechny takzvané právní skutečnosti. Naše současná soukromoprávní literatura řadí mezi právní skutečnosti nejen právní jednání, ale také protiprávní jednání nebo právní události. V jakém smyslu je ale úder blesku nebo narození člověka právním důvodem? Právní události jsou jevy reálného světa. Jde tak o skutečnosti, které jsou jen podmínkami, skutkovými předpoklady právních následků, a ne právními důvody jejich vzniku. Je-li něco jen skutkovým předpokladem, pak to nemůže být zároveň právním důvodem, neboť jde o skutkový základ ve smyslu právní věty: je-li dán určitý skutkový základ, platí určité – v právní normě stanovené – právní následky. Navíc je třeba mít na paměti, že právní následky jsou v soukromém právu zásadně spojeny s lidským jednáním. Chování zvířat nebo přírody sice často může mít určitou právní relevanci, prakticky nikdy však nebude důvodem změn v právním postavení konkrétních jednotlivců. Tak např. pojistitel není povinen poskytnout pojistné plnění proto, že by odpovídal za škodu způsobenou bleskem, ale proto, že se k této povinnosti zavázal svým předchozím jednáním, tedy uzavřením pojistné smlouvy.⁹⁸ Úder blesku je tak, stejně jako jakákoliv jiná „právní“ událost, toliko skutkovým předpokladem právního následku upraveného v zákoně, a ne „právní“ skutečností ve smyslu právního důvodu, neboť tím je právní jednání.⁹⁹ Obdobně je potom možné argumentovat také v případech protiprávních jednání, u kterých rovněž nedochází k autonomnímu utváření subjektivních práv a povinností.

7. Právní důvody a „právní“ skutečnosti

Ustanovení § 859 obecného zákoníku občanského jednoznačně stanoví, že závazky vznikají ze zákona, z právního jednání nebo ze způsobené škody. Rakouská doktrína k tomu ale upřesňuje, že závazek plynoucí ze způsobené škody je při bližším zkoumání vlastně povinností (a právem) k její náhradě, která rovněž vzniká ze zákona.¹⁰⁰ Právními důvody

⁹⁷ HURDÍK, J. *Komentář k § 19*. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*, s. 104, marg. č. 14.

⁹⁸ BYDLINSKI, P. *Bürgerliches Recht. Allgemeiner Teil*, s. 105.

⁹⁹ Srov. ovšem také WEYR, F. *Úvod do studia právního (normativní teorie)*. Brno: Čs. A. S. Právník, 1946, s. 77: „[...] ba v normativní teorii se vyskytla ještě širší konstrukce pojmu normotvorby (a tím i aplikace), pokud do ní zahrnují někteří její přívrženci i případy normotvorby, kterou nazývají automatickou. (Příklad: Z otevřeného okna spadne na ulici kořenáč, který poraní mimojdoucího chodce, kterážto událost nesporně může založiti povinnost majitele bytu k náhradě škody podle občanského zákona.) Omezíme-li arcíř pojem normy zásadně na případy, ve kterých jde o projevy vůle (roz. nějakého normotvůrce), pak ovšem odpadá i pojem takové automatické normotvorby: události, které zakládají vznik konkrétních druhotných norem (jako ono spadnutí kořenáče s okna), budou se jeviti jako pouhé skutkové podstaty, nikým chtěné ani nechtěné, na které možno aplikovati přímo prvotní normy obecné (na př. povšechné ustanovení občanského zákona o povinnosti k náhradě škody).“

¹⁰⁰ Srov. PERNER, S. – SPITZER, M. – KODEK, G. *Bürgerliches Recht*, s. 159.

právních následků jsou proto podle rakouské nauky buď smlouvy a individuální právní jednání, u kterých se právní následky utváří na základě projevené vůle osob, nebo normy, na jejichž základě se právní postavení osob mění nezávisle na jejich vůli.¹⁰¹ Jinak řečeno, soukromá subjektivní práva a povinnosti vznikají, mění se a zanikají zásadně jenom ze dvou právních důvodů: ze zákona nebo z právního jednání (na základě zákona).¹⁰²

Ze zákona plynou soukromoprávní následky v těch případech, ve kterých konkrétní skutečnosti naplní abstraktní skutkovou podstatu určité právní normy. Subjektivní práva a povinnosti tímto způsobem vznikají přímo ze zákona, tedy z normy heteronomního práva, a to bez prostřednictví autonomního projevu vůle. Přesněji řečeno: nastanou-li určité reálné jevy, právní norma stanoví v sobě vyjádřené právní následky (přidělí konkrétním jednotlivcům soukromá subjektivní práva a povinnosti). Naopak z právního jednání vyplývají soukromoprávní následky v těch případech, ve kterých je jeho prostřednictvím utvářeno autonomní právo, tedy zakládá-li na základě zákona autonomní subjektivní práva a povinnosti.¹⁰³ Autonomně vzniklá práva a povinnosti nepramení přímo v zákoně, ale v určitém autonomním projevu vůle; lze proto konstatovat, že vedle zákona je právním důvodem – zdrojem subjektivních práv a povinností – také právní jednání. Aby však bylo možné určitý autonomní projev vůle považovat za pramen subjektivních práv a povinností, musí mu být právní normou přiznána právní relevance. Zákon musí garantovat právní následky právního jednání.¹⁰⁴ Jakkoli tedy může mít otázka, jestli nějaká práva a povinnosti plynou přímo ze zákona, nebo z právního jednání na základě zákona, vliv např. na to, jaká výkladová pravidla se v té či oné věci použijí, přesto platí, že je to vždy zákon, kdo provádí přidělování soukromých subjektivních práv a povinností.

Z toho plyne, že vznik, změna nebo zánik soukromých subjektivních práv a povinností je jenom otázkou mimoprocesní a objektivní subsumpce konkrétního skutkového základu pod abstraktní zákonnou skutkovou podstatu určité soukromoprávní normy. S výjimkou právního jednání jsou proto všechny „právní“ skutečnosti jenom reálnými předpoklady právních následků upravených v právních normách, ne jejich právními důvody. Z právních událostí nebo protiprávních jednání se utváří jen právní následky vyjádřené v zákoně, nikoli vlastní autonomně ujednaná soukromá subjektivní práva a povinnosti. Postavení právního jednání mezi ostatními skutečnostmi přitom plyne z podstaty soukromého práva, především ze zásad soukromé autonomie a dispozitivnosti zákonné úpravy, které soukromým osobám umožňují vytvářet mezi sebou v zákonných mezích autonomní právo.¹⁰⁵ Zatímco smyslem právního jednání je autonomní vznik právních následků, smyslem jakékoli „právní“ události je jen naplnění zákonné skutkové podstaty příslušné právní normy. Právě z tohoto důvodu je právní jednání v těch případech, kdy vytváří autonomní právo, na základě zákona právním důvodem (pramenem soukromoprávních následků), zatímco ostatní „právní“ skutečnosti jsou zásadně jen skutkovými předpoklady právních

¹⁰¹ DULLINGER, S. *Schuldrecht. Allgemeiner Teil*. 7. Auflage. Wien: Verlag Österreich, 2021, s. 7.

¹⁰² Shodně uvádí německá dogmatika, že závazek vzniká buď na základě právního jednání (*durch Rechtsgeschäft*), nebo na základě zákona (*durch kraft Gesetzes*); srov. BROX, H. – WALKER, W.-D. *Allgemeines Schuldrecht*. 46. Auflage. München: C. H. Beck, 2022, s. 22–27. Závěr německé teorie srov. s podivnou textací § 1723 odst. 1 o. z.

¹⁰³ FLUME, W. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts. Zweiter Band: Das Rechtsgeschäft*, s. 3.

¹⁰⁴ Srov. také RONOVSÁ, K. – DOBROVOLNÁ, E. – LAVICKÝ, P. *Úvod do soukromého práva. Obecná část*, s. 79: „I když jsou mnohá subjektivní práva konstituována právním jednáním (tj. projevem vůle soukromých osob), jejich ‚právní relevance‘ je zajišťována (a často i limitována) objektivním právem.“

¹⁰⁵ ELIÁŠ, K. *K pojetí dispozitivního práva v občanském zákoníku*, s. 14.

následků vznikajících ze zákona. Není třeba opakovat, že pokud teorie právních skutečností tvrdí, že právní jednání a ostatní právní skutečnosti jsou srovnatelnými právními důvody, nemůže jít o korektní závěr.

8. Procesněprávní aspekty

Je nicméně třeba připustit, že se v soukromém právu někdy vyskytuje ještě jeden právní důvod: konstitutivní rozhodnutí soudu, příp. jiného orgánu veřejné moci. Konstitutivní, tj. právotvorné rozhodnutí je takové rozhodnutí, které z hlediska hmotného práva způsobuje vznik, změnu nebo zánik soukromých subjektivních práv a povinností. Jak přesně vysvětluje Zoulík, „v případech, kdy jde o konstitutivní rozhodnutí, nevzniká právní vztah již bezprostředně ze zákona, ale až tímto rozhodnutím“.¹⁰⁶ Přitom, jak píše Dvořák, nejde o popření zásady privátní autonomie, ale toliko o heteronomní prvek v jinak autonomní, tedy svobodné sféře utváření soukromoprávních následků osobami soukromého práva.¹⁰⁷ Příkladem právotvorného rozhodnutí je rozsudek, jímž soud podle § 1960 o. z. určí čas plnění v případě, že byl ponechán na vůli dlužníka, nebo rozsudek, kterým soud podle § 1143 o. z. zruší a vypořádá podílové spoluvlastnictví.¹⁰⁸ Na tom lze vidět, že věci, v nichž jsou vydávána konstitutivní rozhodnutí, musí být vždy upraveny právními normami. Především je z nich ale patrné, že subjektivní práva a povinnosti zde sice vznikají na základě výslovné zákonné normy, ale až právní mocí konstitutivního rozhodnutí. Právotvornou povahu tedy má „až vůle státu vyjádřená soudem“.¹⁰⁹ Obdobně jako u právního jednání je proto možné uzavřít, že konstitutivní rozhodnutí jsou – na základě zákona – právními důvody vzniku, změny nebo zániku soukromých subjektivních práv a povinností, neboť právní následky plynou konkrétně až z pravomocného konstitutivního rozhodnutí, ne přímo ze zákona. Je přitom možné si všimnout, že způsob, jakým se utvářejí právní následky na základě právotvorného rozhodnutí a na základě kupř. pádu tašky ze střechy, je nápadně odlišný.¹¹⁰ Teorie právních skutečností tak ani v tomto případě neobstojí, protože jen stěží jde o obdobné právní důvody.

Civilní právo procesní nám nicméně může poskytnout ještě jeden argument pro zahrnutí teorie právních skutečností. Přestože mohou být právními důvody kromě zákona i právní jednání nebo konstitutivní rozhodnutí, je potřeba vycházet z toho, že subjektivní práva jsou vždy přidělována zákonem. Je tedy výrazně praktičtější nahlížet na utváření právních následků jako na subsumpci skutkového základu pod relevantní právní normu, jako to činí německá nebo rakouská doktrína, než spojovat právní následky s „právními“ skutečnostmi, které je navíc nutné skládat do větších celků, aby teorie právních skutečností vůbec dávala smysl (složené právní skutečnosti nahrazují nauku o skutkových pod-

¹⁰⁶ ZOULÍK, F. Konstitutivní rozsudky. In: ZOULÍK, F. *Cesty práva. Výbor statí*. Praha: CEVRO institut, Wolters Kluwer, 2013, s. 193.

¹⁰⁷ DVOŘÁK, B. Viktor Knapp a civilní soudní rozhodnutí. In: GERLOCH, A. (ed.) *Viktor Knapp. Vědecké dílo v proměnách času*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2014, s. 378.

¹⁰⁸ LAVICKÝ, P. Svépomoc a nalézání práva soudem. In: LAVICKÝ, P. – DOBROVOLNÁ, E. – DVOŘÁK, B. *Civilní právo procesní. Díl první*. Brno: Česká společnost pro civilní právo procesní, 2023, s. 15.

¹⁰⁹ ZOULÍK, F. *Konstitutivní rozsudky*. In: ZOULÍK, F. *Cesty práva. Výbor statí*, s. 193.

¹¹⁰ Konstitutivní rozhodnutí soudu jsou – stejně jako právní jednání – vydávána na podkladě kompetenčních norem (srov. výše *Kompetenznormen*), jež soudu umožňují zasáhnout do soukromoprávních poměrů mezi stranami; srov. DVOŘÁK, B. Lze vydat rozsudek pro zmeškání konstitutivní povahy? In: DOBROVOLNÁ, E. – HAVLÍK, D. – KRÁLÍK, M. (eds.) *Pocta Jiřímu Spáčilovi*. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 99–100.

statách norem). Praktičtější je to mj. z důvodu, že objektivní subsumpce má svůj odraz v civilním procesu. Účelem civilního soudního řízení je vždy poskytnout ochranu skutečnému porušenému či ohroženému soukromému subjektivnímu právu. K dosažení tohoto účelu je nutné, aby byl v řízení úplně a pravdivě objasněn skutkový stav věci.¹¹¹ Pro stanovení toho, kterou ze sporných stran tíží důkazní břemeno ohledně určité skutečnosti, byly procesualistikou vytvořeny různé teorie, z nichž se nakonec v soudní praxi států střední Evropy nejvíce prosadila teorie analýzy norem (normová teorie).¹¹² Ta stojí na analýze stavby právních norem a struktury právních předpisů a jejím východiskem je pravidlo o protikladném postavení základní nárokové normy, tedy normy subjektivní právo zakládající, a protinormy jako normy toto právo rušící či jemu překážející.¹¹³ Podle teorie analýzy norem tíží každou ze sporných stran důkazní břemeno ohledně všech skutkových předpokladů jí příznivé právní normy, tedy právní normy upravující právní následek, jenž je straně ku prospěchu.¹¹⁴

Z toho si můžeme vzít, že právní následky se skutečně vždy utvářejí na základě právních norem; zákon nikdy nepůsobí sám o sobě, aniž by k tomu bylo nutné splnění nějaké faktické podmínky; a tvorba právních následků je vždy otázkou subsumpce konkrétních skutečností pod příslušnou zákonnou skutkovou podstatu. Současně z toho plyne, že pro vznik soukromoprávních následků nejsou ani tak podstatné individuální skutečnosti, jako jejich celky: faktické a zákonné skutkové podstaty. Jinými slovy, k subsumpci konkrétního skutkového základu pod abstraktní skutkovou podstatu určité právní normy nedochází jenom v civilním soudním řízení, jak by se z tradičních výkladů o procesu aplikace práva mohlo zdát, ale také v soukromém právu. Jestliže tvrdíme, že právní norma stanoví v sobě vyjádřené právní následky, pokud nastane určitý skutkový základ, potom bychom prostřednictvím subsumpce měli vysvětlovat vznik právních následků nejenom v právu procesním, ale rovněž v právu hmotném.

Závěr

Pro soukromá subjektivní práva a povinnosti nejsou kauzální skutečnosti, nýbrž právní normy. Skutečnosti jsou právně relevantní, jen pokud tvoří skutkovou podstatu právní normy.¹¹⁵ Právní následky se z tohoto důvodu utvářejí na základě právních norem, které je přitom možné rozdělit na normy, jež mají klasickou strukturu podmíněné právní věty (*Konditionalnormen*), a normy, jež přenášejí kompetenci vytvářet soukromá subjektivní práva a povinnosti na soukromoprávní osoby nebo orgány veřejné moci (*Kompetenznormen*). Zatímco na základě norem se strukturou podmíněné právní věty vznikají právní následky jednoduše tak, že konkrétní skutečnosti naplní jejich zákonnou skutkovou podstatu, pro utváření právních následků na základě kompetenčních norem je nezbytné, aby k normě přistoupilo určité právní jednání, tedy nějaký autonomní projev vůle, nebo

¹¹¹ LAVICKÝ, P. *Komentář k § 120*. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský soudní řád (§ 1–250I). Řízení sporné. Praktický komentář*, s. 582–583.

¹¹² PULKRÁBEK, Z. *O dokazování negativních skutečností v civilním soudním řízení (a o některých zásadách zjišťování skutkového stavu vůbec)*, s. 573; podrobněji MACUR, J. *Právo procesní a právo hmotné*, s. 51–59.

¹¹³ MACUR, J. *Právo procesní a právo hmotné*, s. 58–59.

¹¹⁴ LAVICKÝ, P. *Důkazní břemeno v civilním řízení soudním*, s. 144.

¹¹⁵ PULKRÁBEK, Z. *O dokazování negativních skutečností v civilním soudním řízení (a o některých zásadách zjišťování skutkového stavu vůbec)*, s. 573 (s odkazem na Rosenberga).

určité právo tvorné rozhodnutí soudu či jiného orgánu veřejné moci, které až způsobí vznik, změnu či zánik subjektivních práv a povinností. Zatímco v prvním případě působí právní následky sám zákon, ve druhém musí k zákonu přistoupit nejčastěji právní jednání a méně často určité právo tvorné rozhodnutí, které je pak – na základě zákona – pramenem právních následků. Lze proto souhlasit se závěry německé nauky, podle níž subjektivní práva a povinnosti vznikají vždy na základě zákona, a to buď přímo, nebo zprostředkovaně (především) přes právní jednání. Jestliže se ale právní následky utvářejí vždy na základě zákona, pak zřejmě platí, že právní řád sestává z právních norem, jež pro různé skutkové podstaty stanoví různé právní následky. Vznik soukromoprávních následků proto nakonec nemůže být ničím jiným než otázkou mimoprocesní a objektivní subsumpce skutkového základu pod relevantní právní normu. Skutečnosti jsou tedy jen faktickými předpoklady právních následků vznikajících ze zákona nebo na základě zákona, a nikoli právními důvody vzniku, změny či zániku subjektivních práv a povinností.¹¹⁶

Pokud je vše shora uvedené pravda, pak je teorie právních skutečností jednoduše chybou, které nicméně nelze upřít, že vytváří ucelený systém. Jednotlivé skutečnosti uspořádává do obecných kategorií, čímž působí vědecky. Abstrakcí vytvořené pojmy jsou ovšem pro právní teorii i praxi prakticky bezcenné. Odhlédneme-li od bizarní kategorie protiprávních stavů, jež (podobně jako fikce uznání nároku v civilním procesu) představuje zatím nedoceněný dar české nauky světové právní vědě,¹¹⁷ musíme se např. u abstrakce právních událostí nutně ptát, co nám toto zobecnění vlastně přináší. Mnoho toho totiž není.

Množství nedostatků ale vykazuje též konstrukce teorie právních skutečností. Krajně nevhodné je samozřejmě již samotné označení „právní“ skutečnosti, protože předpoklady právních norem jsou vždy faktické, a nikdy právní. Především je ale Savignyho teorie vinna tím, že postavením právního jednání na roveň ostatním právním skutečnostem učinila z právního jednání jen jednu z mnoha právních skutečností, na jejichž základě vznikají právní následky. Podstatou právního jednání je přitom autonomní vytváření subjektivních práv a povinností, ke kterému na základě ostatních právních skutečností jednoduše nedochází.¹¹⁸ Lze tedy souhlasit s Flumem, který psal, že ze všech právních skutečností má pro soukromé právo zásadní význam toliko právní jednání, které jako jediné vyjadřuje nejdůležitější princip soukromoprávní úpravy – privátní autonomii a které proto jako jediné zasluhuje zobecnění v obecné části soukromého práva. Lze proto učinit závěr, že teorie právních skutečností je jenom zbytečnou a matoucí abstrakcí, kterou německá a ruská nauka opustily zcela důvodně.

Pokud by totožný krok učinila také naše civilistika, nešlo by paradoxně o novátorský počín, ale o návrat ke kořenům. Krčmářova učebnice obecné části, naposledy vydaná roku 1946, totiž také neobsahuje žádnou kapitolu, jež by se obecně zabývala právními sku-

¹¹⁶ Pojem právního důvodu (*Rechtsgrund*) je rovněž reliktem historicko-právní školy a v německé teorii se už příliš nepoužívá (natož aby se, jako u nás, užíval pro označení právních událostí nebo nepodmíněně působícího zákona). Náš občanský zákoník jej, podobně jako německá nauka, užívá převážně jen v rámci právní úpravy bezdůvodného obohacení. Neoznačuje jím však „právní“ skutečnosti, ale existující povinnost plnit a odpovídající právo na plnění; k tomu srov. MELZER, F. – CSACH, K. Komentář k § 2991. In: MELZER, F. – TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek IX. § 2894–3081*. Praha: Leges, 2018, s. 1283–1285, marg. č. 104–121.

¹¹⁷ K teoretické chabosti a protiústavnosti tzv. fikce uznání nároku srov. LAVICKÝ, P. *Zmeškání účastníka a fikce dispozičních procesních úkonů*. Právní fórum, 2009, č. 10, s. 401–413.

¹¹⁸ Ostatně srov. pro následky právního jednání § 545 o. z. a absenci podobné úpravy pro jiné „právní“ skutečnosti.

tečnostmi. Její text naopak poměrně moderně pojednává o právních normách a jejich realizaci,¹¹⁹ v souladu se současnou německou nebo rakouskou naukou považuje za pramen subjektivních práv a povinností právní normy¹²⁰ a ústí ve dvě kapitoly, které se – na místo obecné teorie právních skutečností – věnují toliko právně relevantnímu lidskému jednání a významu času pro soukromá subjektivní práva. První odstavec sedmé kapitoly, jež se zabývá téměř výlučně právním jednáním, zní: „*Skutkový základ právních norem je velmi rozmanitý. Zemře-li člověk, sesuje-li se stavba, vyvrátí-li vichr strom, naplaví-li voda půdu, uplyne-li doba, jsou to vesměs skutečnosti, se kterými právní norma snad spojuje právní následky. Je pak zvykem, každou skutečnost, která sama o sobě nebo pospolu s jinými tvoří skutkový základ právní normy, nazývati skutečností právníkou (právní) čili skutečností právně relevantní. Mezi skutečnostmi právníckými zaujímají nejvýznamnější místo lidská jednání*“.¹²¹

Krčmářův text respektuje rozdíl mezi světem skutečným a právním, neboť chápe, že skutečnosti jsou jen skutkovým základem právních norem, a ne právním důvodem vzniku, změny či zániku soukromých subjektivních práv a povinností. Krčmář se nezabývá samoučelným zobecňováním a je z tohoto důvodu schopen vysvětlit utváření právních následků srozumitelněji než naprostá většina dnešních učebnic obecné části občanského práva.¹²² S výhradou označování skutečností jako „právních“ skutečností je proto možné z Krčmářova textu vycházet i dnes.

Základním pojmem soukromého práva je právní jednání, nikoli právní skutečnost, neboť právní jednání je jedinou skutečností, na jejímž základě může autonomně (z vůle jednajícího) docházet ke vzniku, změně či zániku soukromých subjektivních práv a povinností. Stavět právní jednání na roveň ostatních skutečností tedy nedává již z podstaty soukromého práva vůbec žádný smysl. Základní triáda obecné části soukromého práva nezní „osoby, věci a právní skutečnosti“, ale „osoby, věci a právní jednání“.

¹¹⁹ KRČMÁŘ, J. *Právo občanské I. Výklady úvodní a část všeobecná*, s. 54.

¹²⁰ *Ibidem*, s. 81–83.

¹²¹ *Ibidem*, s. 196.

¹²² Kriticky lze vnímat také podobu platného občanského zákoníku, který ve srovnání s BGB nebo ABGB raritně přímo v zákonném textu používá výrazu „právní skutečnosti“ (srov. nadpis páté hlavy obecné části, § 566, § 1723 a další ustanovení o. z.), přičemž druhý díl páté hlavy obecné části dokonce nadepisuje jako právní události (ostatně § 600 o. z. je zcela zbytečně ustanoven). Kriticky přistupuje k použití výlučně teoretických pojmů v zákonném textu také ZUKLÍNOVÁ, M. Úvod do problematiky právních skutečností. In: ŠVESTKA, J. – DVOŘÁK, J. – FIALA, J. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I. (obecná část)*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2020, s. 1230. Řešením by mělo být pojetí právních skutečností ve smyslu Krčmářovy citace uvedené výše, tedy jako faktických podmínek realizace právních norem bez teorie právních skutečností.

The Hereditary Evil of Legal Facts

Ivan Tvrđík (<https://orcid.org/0009-0004-0226-2036>)

Abstract: Since the 1950s, Czech civil law has been dominated by the Marxist interpretation of the theory of legal facts, which, following the historical-legal school, considers legal facts to be the legal causes of private legal consequences, i.e. the creation, modification or cessation of subjective rights and legal obligations. From the perspective of German and Austrian civil law, Savigny's theory is a long-outdated concept, creating its own legal world, which is independent of the real world and which ultimately prevents the comprehension of private law regulation. In private law, there are principally two legal reasons: the statute and legal act. The statute, as a legal norm, prescribes legal consequences expressed in itself if the facts specified by the norm occur. Individual facts are thus in principle only factual conditions for legal consequences expressed in the statute, not "legal" causes (reasons) for the creation, modification or cessation of subjective rights and legal obligations. An exception is a legal act which is the legal cause of legal consequences if it creates an autonomous law. However, the legal consequences of a legal act must be guaranteed by statute. Therefore, the creation of private legal consequences always happens on the basis of the statute and is merely a process of objective subsumption of a certain factual basis under the statutory substance of the relevant legal norm. Therefore, the author suggests that Czech legal doctrine should reject the constructivist theory of legal facts and begin to explain the creation of legal consequences on the basis of a mere subsumption of the concrete under the abstract. In private law, legal consequences do not arise from facts, but from the statute (and from legal acts, or constitutive judgments, based on the statute).

Keywords: legal facts, legal consequences, legal causes, theory of legal facts, statutory substance of the legal norm, subsumption, facticity and law